

O

XFORD Üniversitesi Kütüphanesi, kurucusundan dolayı "Bodleian Kütüphanesi" olarak da anılmaktadır. Avrupa'nın

en eski kütüphanelerinden biri olan Bodleian Kütüphanesi, her fakültesinde ayrı kütüphaneleri bulunan Oxford Üniversitesinin ana araştırma kütüphanesidir. Ayrıca zamanla birbirine eklenmelerinden devasa bir kütüphane zincirinin de adıdır. 2000 yılında üniversite içindeki çok sayıda kütüphane bir çatı altında toplanmış ve en büyük parçası Bodleian Kütüphanesi olduğundan bu isimle anılmıştır. Kütüphanelerin hepsi Bodleian Kütüphanelerinin internet üzerindeki kataloğu olan OLIS adlı ağa bağlıdır. Kütüphane arşivlerinin çoğu 2015 yılı itibarıyla dijital hale getirilip kamu kullanımına açılmıştır.

İngiliz Kütüphanesinden sonra İngiltere'nin en büyük ikinci kütüphanesi unvanını taşıyan Oxford Üniversitesi Kütüphanesindeki eser sayısı, 2015 yılının Kasım ayında alımı yapılan İngiliz şair Percy Bysshe Shelley'nin *Eşyanın Mevcut Tabiatına Dair Şiirsel Bir Makale* adlı kitabıyla 12 milyonun üzerine çıkmıştır. 2003 yılından bu yana İngiltere'de yayınlanan her türlü yayını derleme hakkına sahip olan kütüphane, İrlanda Cumhuriyeti'nde yayınlanan her kitaptan bir nüsha talep ediyor.

Kütüphanede dünyada baskıları çok az olan nadir eserler de bulunmaktadır. Günümüze yalnızca 21 tanesi ulaşan Gutenberg İncili'nin 1455 tarihli nüshasından biri buradadır. Yine Shakespeare'in komedi oyunlarından biri olan *First Folio*'nun 1623 tarihli nüshasına ev sahipliği yapmaktadır. Kuzey Amerika'da basılmış

ilk kitap olan 1640 tarihli *Bay Psalm Book*'un günümüze ulaşan 11 nüshasından biri de envanterine kayıtlıdır. Bu, ABD dışındaki tek nüshadır.

Kütüphane eserlerin korunması ve kullanılması hususunda çok titiz bir politika izlemektedir. Bir araştırma kütüphanesi şeklinde hizmet verdiğinden belgeler ve kaynakların okuma salonlarının dışına çıkartılmasına izin verilmez. Hattâ çok yakın bir tarihe kadar kitapların yıpranması endişesiyle fotokopi çekilmesine bile izin verilmiyordu. Ancak şimdilerde 1900'den sonra basılmış eserlerin fotokopi yoluyla çoğaltılması mümkün. Basımı 1801-1900 arasına tarihlenen kitapların çoğaltılması ise ancak bir kütüphane memurunun refakatinde yapılabiliyor. Bundan daha eski tarihli eserlerin kopyası için özel izin gerekiyor. Eski eserlerin mikrofilm-

leri mevcut olduğundan kütüphane içinde rahatlıkla kullanılabilir. Kütüphane envanterinin dijitalleştirilme süreci ise devam ediyor.

Oxford'daki Broad caddesi üzerindeki beş grup binadan meydana gelen Bodleian Kütüphanesi devasa bir kampüs kütüphanesidir. Kronolojik sıraya göre gidersek önce 15. yüzyıldan kalma Dük Humfrey Kütüphanesi gelir. Kuruluşu 1320 yılına kadar götürülse de kütüphane akademisyenlere ilk olarak 1602 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Bu da kütüphanenin en eski bölümü olan Dük Humfrey'in odasıdır. Sonra altına kitap depoları yapılan 17. yüzyıldan kalma Schools Avlusu, 18. yüzyıla tarihlenen Clarendon Binası ve Radcliffe Camera ile 1930'larda inşa edilerek şimdilerde "Weston Kütüphanesi" olarak anılan Yeni Bodleian binası onu takip eder.

ERKEN MODERN DÖNEMDE OSMANLI-İSLAM BİLİMİ VE OXFORD ÜNİVERSİTESİ

19. yüzyılda kurumsal bir kimlik kazanan oryantalizmin penceresinden baktığımızda İslam bilim ve düşünce geleneğinin Avrupa'ya etkisi oldukça sınırlıdır. Daha çok Endülüs coğrafyası üzerinden kendini gösteren bu etkileşim süreci İslam medeniyetinin altın çağı olarak tanımlanan 9.-12. yüzyılları kapsar. Ayrıca bu etkileşimin eksenini de antik Yunan düşüncesine ait kaynakların Arapçadan Latinceye tercümesi oluşturmaktadır. Buna mukabil coğrafi açıdan komşu olunan, siyasi ve ekonomik ilişkilerin daha yoğun olduğu Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa arasındaki herhangi bir kültürel ve bilimsel etkileşimden bahsedilmez. Bunun sebebi Osmanlı Devletinin ilmî ve kültürel alanlarda dikkate değer bir üretime ve birikime sahip olmamasıdır. Zira oryantalizmin inşa ettiği bu algıya göre İslam düşüncesi 13. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlamıştır ve İslam medeniyeti artık ölü bir medeniyettir. Üç kıtaya hükmeden Osmanlı İmparatorluğunun başarısı da kılıç ve barutla açıklanmaktadır.

Dr. Yusuf Alpaydın, "Erken Modern Dönemde Osmanlı-İslam Bilimi ve Oxford Üniversitesi" başlıklı makalesinde 17. yüzyılda Osmanlı-İslam bilim ve düşüncesinin Oxford Üniversitesindeki yansımalarını ele alarak oryantalizmin

bu iddiasının aksine bilimsel ve fikri alandaki bu etkileşimin hâlâ devam ettiğine dikkat çekmektedir. Alpaydın 17. yüzyılda Oxford Üniversitesi Kütüphanesi için Osmanlı topraklarından İngiltere'ye getirilen kitap ve metnin içeriklerinden hareketle, Osmanlı-İslam bilim ve düşünce metnlerinin erken modern dönemde Oxford Üniversitesindeki bilimsel gelişmelere ve öğrenme kültürüne etkilerini incelemiştir.

Araştırmasını William Laud'un 1630-1641 yılları arasında üniversitenin şansölyeliğini yaptığı yıllarla sınırladığı Alpaydın, çalışması sırasında 17. yüzyılda Osmanlı ile Oxford Üniversitesi arasındaki bilimsel ve fikri akışın hızlandığını fark eder. Bu süreçle üniversitedeki bilimsel gelişmeler arasındaki ilişkileri takip eden yazar, makalesinde transfer edilen metinlerin her birinin bilinçli ve belirli ihtiyaçlara binaen seçildiğini ortaya koymaktadır.

1610'larda Arapça, Farsça ve Türkçe metinler toplamaya başlayan William Laud, Oxford Üniversitesinin şansölyeliğine tayin edildikten sonra bu merakına daha da ağırlık verir. Kendi kütüphanesindeki yazmaları Oxford Üniversitesi Kütüphanesine bağışlayan Laud, Levant Şirketinin papazı olan Edward Pococke aracılığıyla yazma transferini sürdürür. Toplanan kitaplar arasında edebiyat, İslamî ilimler, tarih, dil bilimleri ve tabii bilimlerle ilişkili olanlar ağırlıktadır. Bu kitapların önemli bir özelliği de büyük çoğunluğunun Osmanlı topraklarında 13.-17. yüzyıllar arasında üretilmiş olmalarıdır. Laud'un Oxford'a getirdiği kitapların çoğunun yeni üretilen eserler olması, oryantalizmin yukarıda bahsi geçen iddiasını tek başına çürütmeye yeterlidir.

1630'lu yıllara gelindiğinde Osmanlı'dan İngiliz üniversitelerine kitap toplanması süreci bir tür devlet politikasına dönüşmüştür. Şubat 1634'te Kral, Oxford Rektörü ve Canterbury Başpiskoposu William Laud'un isteği ile Levant Şirketine, Osmanlı ile ticaret yapan her geminin her seferinde bir adet elyazması kitabı getirmesini talep eden bir yazı göndermiştir. Bu kitapların ekseriyeti Arapçadır. Kütüphanenin dokümanlarından anlaşıldığı kadarıyla Avrupa'da 17. yüzyılda Arapça öğrenmek oldukça popüler bir hale gelmiştir.

1720 yılına gelindiğinde kütüphane

envanterinde 1500'den fazla Arapça elyazması kayıtlıdır. Oysa 1602'de açıldığında kütüphanede sadece bir elyazması Kur'an bulunmaktaydı. Laud'un kütüphaneye yaptığı bağışlar arasında 147 adet Arapça ve 74 adet Farsça ve Türkçe elyazması vardır. Bugün ise kütüphane envanterine 2350 Arapça, 2530 Farsça ve 480 adet Türkçe elyazması eser kayıtlıdır. Bunların çoğunluğunu Arap bilimi, matematik ve tıp alanındaki eserler oluşturur.

Peki, Osmanlı topraklarından getirilen bu kitapları kimler okuyordu? O dönemde Oxford Üniversitesinde bu metinlere ilgi duyan ya da bu çalışmalardan faydalanan isimlere göz attığımızda John Locke (1632-1704), Robert Boyle (1627-1691), Edmund Halley (1656-1742), John Graves (1602-1650), Edward Bernard (1638-1696) ve John Bainbridge (1582-1643) gibi isimleri görüyoruz. İslam bilim ve düşünce tarihi üzerine çalışmaları olan Gül A. Russell ve Rim Turkmani gibi isimler konuyu bir adım daha öteye taşıyarak, Osmanlı ile etkileşimin İngiltere'de 17. yüzyılda meydana gelen bilim devrimine önemli katkıları olduğunu ileri sürmektedirler. Daha fazla araştırma gerektiren bu iddiaların ötesinde şu bir gerçektir: Bilim devriminde özerk kimlikleriyle üniversitelerin ayrı bir yeri vardır. Oxford Üniversitesinin tarihinde önemli bir yer tutan William Laud'un eğitim reformları ile Osmanlı'dan temin edilen kaynaklar arasında da sıkı bir bağlantı mevcuttur.

17. yüzyılda gücünün doruklarında olan Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'yı güneyden ve doğudan kuşatmıştı, kıtanın merkezi konumdaki Macaristan topraklarının büyük bir kısmına da hakimdi. Avrupalı komşularının bu başarının ardındaki fikrî birikimden etkilenmemesi imkansızdır. **Z**

KAYNAKÇA

- Yusuf Alpaydın, "Erken Modern Dönemde Osmanlı-İslam Bilimi ve Oxford Üniversitesi", İLEM 2019-2020 Açılış Konferansı metni.
- Rim Turkmani, "Arabic roots of the scientific revolution", Muslim Heritage. Erişim tarihi: 15 Aralık 2018, <http://muslimheritage.com/article/arabic-roots-scientific-revolution>.
- Bodleian Library: <https://www.bodleian.ox.ac.uk/bodleian>
- <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/>.